

Verslag uitstap Antwerpen “KMSKA”

- Datum: vrijdag 17 november 2023.
- Aantal deelnemers: 36
- Busmaatschappij: “Violettacars”.
- Chauffeur: Michel.
- Vertrek: - Aan de “Carrefour”.
                  - 8u.00 stipt.
- Fotograaf van dienst: Michel Foulon.
- Weer: regenachtig, maar zonder regen.

Woord vooraf.

Dit verslag is geen samenvatting van wat wij onder leiding van onze gids te zien en te horen kregen. Het probeert integendeel, min of meer volledig en nauwkeurig, weer te geven wat wij konden leren. Zelf ondervind ik immers hoe moeilijk het is om gedurende een museum- of ander bezoek altijd even geconcentreerd te blijven om alle uitleg van de spreker te volgen, laat staan in het geheugen op te slaan. Vandaar dat, mogelijk voor sommigen toch, interessante deeltjes ontbreken of onderbelicht blijven.

Omdat ik, zoals alle leden van onze vereniging, enigszins nieuwsgierig ben, ga ik bij het opmaken van het verslag altijd op zoek naar bijkomende informatie. Zo ontstaat, voor mij althans, een neerslag die mij inhoudelijk een herkenbaar beeld verschaft van de uitstap. Ik veronderstel dat ook de deelnemers aan de uitstap die het verslag lezen, zich zo het interessantste van het bezoek beter zullen herinneren. Zelfs zij die er niet bij waren, kunnen zich wellicht toch een idee vormen van wat er werd opgestoken.

Om het lezen van het verslag gemakkelijker en aanschouwelijker te maken werd andermaal dankbaar gebruik gemaakt van de foto's van onze huisfotograaf, deze keer Michel. Om zijn beelden in al hun glorie te zien, verwijs ik naar de website van “De Koperen Passer Tienen”. Wij kunnen onze leeftijd niet verloochenen en omdat ik er van uitga dat de meesten onder ons wat loom zijn geworden en na zo'n museumbezoek meestal niet verder op zoek gaan, heb ik het deze keer voor de lezers gemakkelijk gemaakt. De kunstwerken die door de gidsen voorgesteld werden, zijn stuk voor stuk in kunstkringen zeer bekend en je vindt op het internet uitgebreide informatie over het werk zelf en over de meester die het schilderde. De links naar deze gegevens heb ik telkens vermeld (meestal Wikipedia en het MSKA zelf, maar soms ook andere sites, vaak erg interessante).

Als je ze aanklikt, ben je vertrokken voor ... een nieuw, nog veel uitgebreider museumavontuur.

Veel leer- en leesplezier!

Maurice

Net zoals wij ongerust waren voor de uitstap naar BASF, waren wij er ook deze keer niet gerust in. Zouden wij om 10u.15 het KMSKA (Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen) in de Antwerpse binnenstad bereiken?

Andermaal maakten wij ons nodeloos ongerust. In de bus werd gepronostikeerd over de plaats waar de files zouden opduiken, maar noch in Heverlee, Sterrebeek of de Craeybeckx-tunnel viel daarvan iets te bespeuren. Gevolg: wij zouden ruim 3 kwartier te vroeg ter bestemming aankomen. Omdat wij niet wisten hoe het zou zitten met halthouden en parkeren aan het museum, werd beslist om wat te temporiseren. Michel hield dus even halt en ik mocht het gezelschap ondertussen wat bezighouden met het meedelen van een beetje info over het museum dat wij straks zouden bezoeken. Ik had wat gegrasdruind op Wikipedia en dat liet mij toe om enkele weetjes te verschaffen. Zo had ik op dat platform o.a. gelezen dat Napoleon de stichter van dit prestigieuze museum zou geweest zijn.

Om 10u. kwamen wij aan bij het imposante museum. De zon scheen en nodigde ons uit om buiten aan de bus wat te treuzelen en verder te kouten over de ongetwijfeld belangrijke items die in de bus voordien al waren aangesneden.

De zon scheen!

Even later stond onze groep binnen. Zij die hier nog niet geweest waren, zagen tot hun verbazing, verwondering - of waren het andere gevoelens? - tot welke luxe de restauratie, die 11 jaar duurde en waarvoor de belastingbetaler zo'n 100 miljoen euro moest ophoesten, geleid had. Alles sneeuwwit, muren en plafonds en ook de glanzende vloeren. Het deed bijna pijn aan de ogen en met enige schrik zette je de eerste stappen op deze delicate ondergrond. Even wit en verrassend waren de met simillieder gecapitonneerde muren van de wc-ruimten waar imposante waterbekkens uitnodigden om zeker de handen te wassen. Ongetwijfeld allemaal duurzaam gerenoveerd. De in goudkleur uitgewerkte pictogrammen die je naar de juiste bestemming moesten leiden (wc, vestiaire, lockers, lift ...) waren stilistisch zo anders/nieuw/modern, dat het voor mij even tijd vergde eer ik doorhad waar zij naar verwezen. Het zal aan mijn leeftijd liggen waarschijnlijk!

De organisatie verliep als een voorbeeld van hoe het niet moet: chaotisch. Een paar wachters, toegegeven vriendelijk en behulpzaam, wezen naar een draaitrap, de toegang tot het museum. Ook de paar mensen aan de balie deden hun best maar wisten niet waar hun kop of hun achterste zat omwille van de drukte. Een jongedame kwam aanlopen en deelde mee dat er voor onze vereniging een groepsvestiaire voorzien was. Dus allen daarheen en nadien wachten, ook al was het aanvangsuur van ons - volgens de website - zo belangrijke tijdslot ondertussen verstreken.

Wat te laat maakten wij uiteindelijk toch kennis met onze gidsen: Deeviet en Greet. Je merkte duidelijk dat zij niet erg veel ervaring hadden in het efficiënt organiseren van de verdeling van de koptelefoons en de transmitters van het rondleidingsysteem onder de overal rondhangende en vooral naar elkaar luisterende leden van onze groep.

Een beetje chaos

Maar een kwartiertje na het voorziene starttijdstip waren er 2 groepen gevormd: de ene die volle pot betaalde (20 €) en de groep die gratis meekon omdat de deelnemers gebruik maakten van hun pas of kaart. Aanvankelijk liepen de leden van beide groepen wat door elkaar maar na wat aandringen, wist iedereen toch waar zij/hij verwacht werd.

Ik volgde gids Deeviet. Een man met een aangename stem die in onze koptelefoon zeer duidelijk verstaanbaar was, ook al stond je eventueel een eind van hem vandaan en kon je hem zelfs niet zien, omdat hij al achter de hoek verdwenen was.

Gids: Deeviet Caelen

Onze eerste halte was in **de grote inkomhal**.

Wij stootten er op **"De Kus"**, één van de meest bekende beeldhouwwerken van **Jef Lambeaux**.

"Zijn eerste werk "Oorlog" werd tentoongesteld in 1871. Dit werd gevolgd door een lange reeks humoristische, pittoreske groepen, zoals "Dansende kinderen", "Het Geluksgetal" en "Een ongeluk" (1875). Daarna vertrok hij naar Parijs, waar hij een ellendig leven had. Hier maakte hij "De Bedelaar" en "De Kus" (1881), beschouwd als zijn meesterwerk. Bij een bezoek aan Italië, werd hij sterk geïmponeerd door de beeldhouwwerken van Giambologna. Hierdoor kreeg hij een grote voorkeur voor de effecten van kracht en beweging in de menselijke figuur." (Wikipedia)

"De Kus"

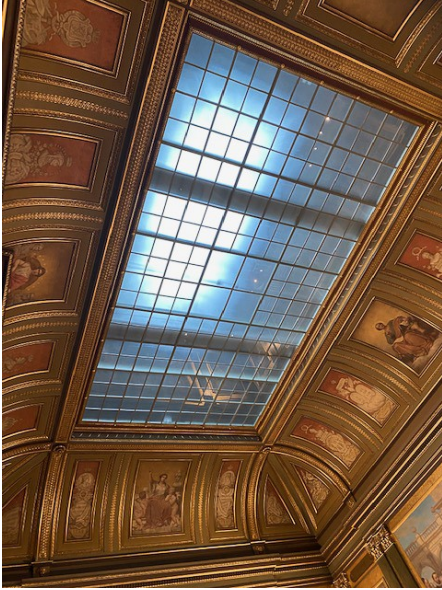
<https://kmska.be/nl/meesterwerk/de-kus>

https://nl.wikipedia.org/wiki/Jef_Lambeaux

In de imposante ingangshal kwam gids Deeviet op dreef.

"Waarom doet deze inkomhal je denken?" vroeg hij.

Deze enorme ruimte had veel weg van de prachtige inkomhal van het Antwerpse station. Dat zag je zo. Zonder dat hij het zelf vertelde, liet hij ons de gelijkenissen opnoemen tussen de twee ruimtes:

- het licht doorlatende dak, typisch voor de 19de-eeuwse architectuur, toen er nog geen elektriciteit was en het gebruik van kaarsen, omwille van het brandgevaar, in musea verboden was,
- de monumentale dubbele trap,
- het veelvuldig gebruik van Belgisch marmer en
- de indrukwekkende hoogte van de beide hallen.

Als oud-leraar had ik het onmiddellijk door. Deviet wist precies hoe hij de interesse van een groep kon opwekken. Zijn Socratische methode om d.m.v. een gestructureerd gesprek tussen hem en zijn publiek via vraag en antwoord tot inzichten te komen, stimuleerde en motiveerde tot actief luisteren. Zijn uitstekend gekozen vragen haalden ons dichterbij en deden ons bewuster en gericht kijken naar dat wat wij moesten zien. Tijdens de brainstorming, bij het bekijken van elk kunstwerk, werd de inbreng van de deelnemers niet kritisch beoordeeld of becommentarieerd. Het was tweerichtingsverkeer waarbij de aanwezigen en hij informatie aanbrachten en ideeën uitwisselden, wat de persoonlijke betrokkenheid bij iedereen ten goede kwam. Dit was een gids die het onderwerp niet uitkleedde maar die het, samen met zijn toehoorders, aankleedde.

Tot onze grote voldoening hield hij deze aanpak vol gedurende gans het bezoek, met als resultaat dat wij niet alleen **veel nieuws** opstaken maar **ook veel konden onthouden**. Zo herinneren wij ons van de **2 enorme schilderijen van de hand van de 19de-eeuwse meester Nicaise de Keyser**, dat:

- Rubens, als hij op een schilderij afgebeeld wordt, gemakkelijk te herkennen is aan zijn zwarte hoed, zijn rijzige gestalte, zijn trotse houding en rossige baard.
- De persoon die door Rubens op het schilderij wordt aangewezen, zijn leerling Anthony van Dyck is.
- Op 3 vrouwfiguren na, figureerden uitsluitend mannen. De vrouw in wit en rood op de troon in het midden van het schilderwerk, is een allegorische (= zinnebeeldige) voorstelling. Vanaf de 16de eeuw werden allegorieën in de kunst erg populair. Zij bestonden uit gefantaseerde personificaties in de vorm van mannen- en vrouwenfiguren, voorzien van attributen die hun betekenis aanduidden maar die in werkelijkheid niet bestonden.
- De schilder links op het schilderij is Quinten Metsijs, de laatste vertegenwoordiger van de Vlaamse primitieven en vermoedelijk een leerling van Dieric Bouts of Hans Memling.

https://nl.wikipedia.org/wiki/Nicaise_De_Keyser

<https://kmska.be/nl/meesterwerk/schilders-en-plaatsnijders-0>

Slechts 3 vrouwen op het doek

Het linker deel van het schilderij met centraal Quinten Metsijs

“Op de Handschoenmarkt voor de kathedraal van Antwerpen staat “de put van Quinten Metsijs”, een waterput waarvan hij volgens de overlevering het smeedwerk zou hebben gemaakt. Bovenaan dit smeedijzeren kunstwerk prijkt Silvius Brabo met de hand van Druon Antigoon. Metsijs zou siersmeedkunst beoefend hebben vooraleer hij met schilderen begon.” (Wikipedia)

De Rubenszaal

https://nl.wikipedia.org/wiki/Peter_Paul_Rubens
<https://kmska.be/nl/grootse-kunst-het-hart-van-het-museum>

Aan de ingang van de zaal werden **de sponsors** voorgesteld: o.a. “Total Energies” en “Duvel Moortgat”. Hiertegen zijn verschillende protestacties ondernomen. De actievoerders vinden het niet kunnen dat exploitanten van fossiele brandstoffen of firma’s die tijdens de oorlog collaboreerden met de vijand, op die manier hun blazen proberen op te poetsen.

https://nl.wikipedia.org/wiki/Brouwerij_Duvel_Moortgat

Sponsors van de Rubenszaal

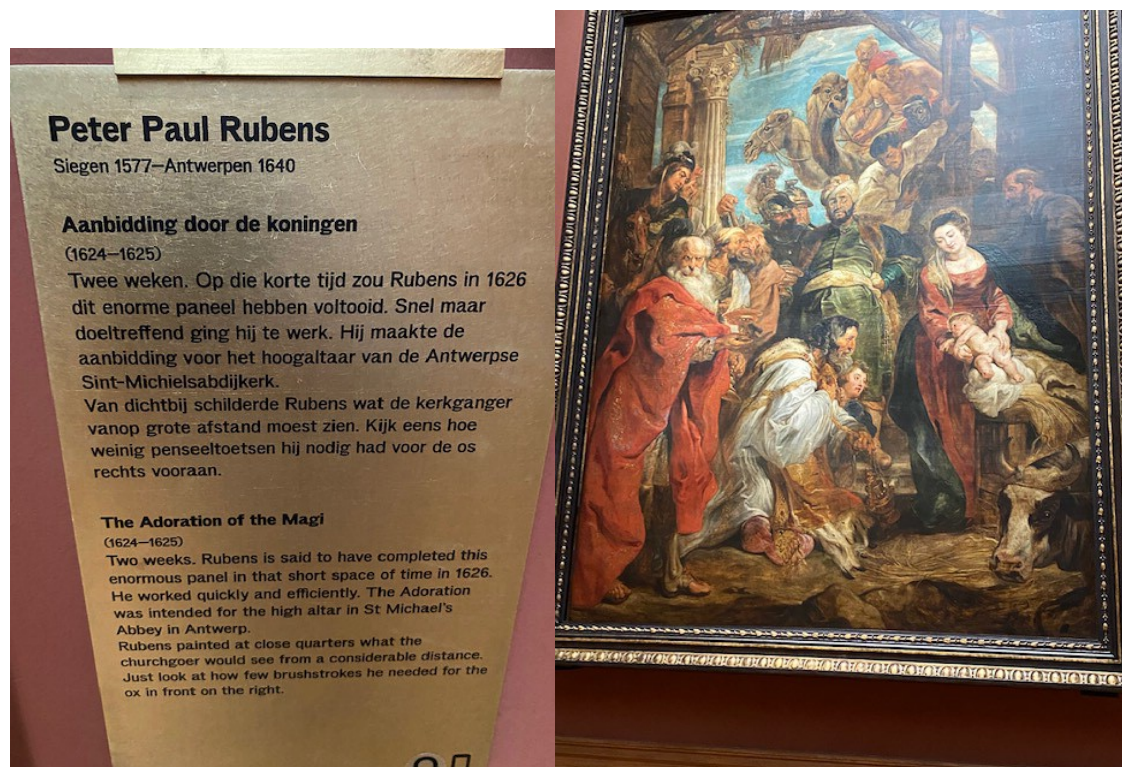
Vanuit de Rubenszaal terugkijkend, kreeg men een mooie terugblik op deingangshal. Bij **de restauratie** werd veel aandacht besteed aan dergelijke **kijkassen**.

Deze zaal was vroeger grijs geschilderd. Rubens indachtig, heeft men nu voor rood gekozen.

De Rubenszaal werd warmrood geschilderd

Door zijn subtiele, suggestieve aanpak bij het bekijken van **“De aanbidding der wijzen”** (1624-1625) deed Deeliet andermaal meer zien en achterhalen dan dat waartoe wij ons meestal oppervlakkig beperken.

<https://kmska.be/nl/meesterwerk/aanbidding-door-de-koningen-6>

Van in mijn lagereschooltijd hoorde ik al van die **drie wijzen** en meerdere jaren heb ik als kind op 6 januari van deur tot deur luid zingend, meegelopen:

Drie - ko - nin - gen, drie - ko - nin - gen, geef mij 'he nieu - wen
hoed; m' - nen ou - wen is ver - sle - te, ons moe - der mag 't nie
we - te, on - ze vao - der he - get gèld op de roos - ter neer - ge - teld.

<https://www.youtube.com/watch?v=ahT4Kn3Xt6k> (de reclame kan je overslaan!)

Wat ik niet wist, was dat al in het evangelie van Matteüs (één van de vier evangeliën in het Nieuwe Testament, het tweede deel van de Bijbel) te lezen was dat er drie wijzen uit het Oosten kwamen om het Christuskind te aanbidden. Waar ik evenmin bij stilgestaan heb, is dat het gaat om een veel geportretteerde gebeurtenis, die in de kunst is ontwikkeld tot een iconisch tafereel met vaak min of meer vast terugkomende elementen vol symboliek. Daardoor zijn de 3 wijzen relatief gemakkelijk te herkennen:

- Balthasar met groene tuniek, van middelbare leeftijd, heeft mirre bij (gomhars, een lekker ruikende olie, van de mirrestruik).
- Melchior met rode mantel, de oudste en met grijze baard, biedt goud aan.
- Caspar met witte mantel, is jong en geeft wierook als geschenk.

“De wijzen zouden uit verschillende regio’s komen: Caspar uit India, Melchior uit Perzië en Balthasar uit Babylon. Hun herkomst en uiterlijkheden symboliseren dat de hele wereld (toen Azië, Europa en Afrika) eer betuigt aan de pasgeboren zoon, Jezus Christus.

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Driekoningen>

“Het zijn niet de cadeaus die uzelf mee zou nemen naar een kraamvisite. Meer dan cadeaus aan het kindje, moeten de geschenken gezien worden als symbolen:

- *goud staat voor de koninklijke status van Jezus; voor inzicht in de goddelijke, geestelijke wereld;*
- *wierook voor offerbereidheid en voor de menselijke deugd. Bewieroken staat ook voor aanbidden, lof zingen, prijzen ...*
- *mirre staat voor zijn menswording, de verbinding van de ziel met het onsterfelijke.*

Sint Bernardus van Clairvaux heeft een meer wereldlijke interpretatie bedacht: goud om de armoede te verlichten, wierook om de stank uit de stal te verjagen en mirre om het kind te verzorgen.”
(Wikipedia)

Onze gids liet ons ook speuren naar **de dieren** die **op het schilderij** afgebeeld waren. Wij ontdekten snel de os en de dromedarissen. Het paard vonden wij al wat moeilijker. Wij meenden ook een liggende hond te ontdekken, maar volgens Deeliet was het geen dier maar

een dekentje. Wij hadden zijn hulp nodig om het spinnenweb, symbool van het kwaad, te vinden.

Van de Romeinse soldaten wist hij te vertellen dat de **opvallende helmen** die zij droegen, wellicht een verwijzing inhielden naar het feit dat Rubens een fervent verzamelaar was van hoofddekensels.

Zaal 2-19

In de olijfgroen geschilderde zaal confronteerde de gids ons met het meesterwerk **"De zeven sacramenten"** van de belangrijke vertegenwoordiger van de Vlaamse primitieven **Rogier van der Weyden**, een drieluik dat net gerestaureerd is.

https://nl.wikipedia.org/wiki/Rogier_van_der_Weyden

<https://kmska.be/nl/meesterwerk/de-zeven-sacramenten>

De voorspelbare vragen lieten niet op zich wachten en de antwoorden volgden, bijna zoals destijds in de catechismus.

- Welke kleuren vallen op en wat kan je er mee associëren? De meest opvallende en telkens weer terugkerende kleuren zijn blauw voor Maria en rood voor Johannes en Magdalena.

- Herken je de bruid? Alle dames op het schilderij, behalve de bruid, dragen een meestal witte hoofddoek.

- Hoeveel engeltjes zijn er en waarvoor staan ze? Er zijn zeven engeltjes te ontdekken, telkens drie op elk van de zijpanelen en een op het centrale paneel. Zij staan voor de zeven sacramenten - van links naar rechts: het doopsel, het vormsel, de biecht, de eucharistie, de kuisheid, de priestergehoofte en het heilig oliesel.

- Welke elementen van perspectief zie je? De meester beheerste zeer goed de perspectieftochniek. Dat komt vooral tot uiting in de weergave van de naar achter toe steeds kleiner en korter bij elkaar geschilderde gotische zuilen en spitsbogen en meer nog in het perfect uitgemeten lijnenspel van de vloertegels.

Van der Weyden was één van de eerste Vlaamse primitieven die olieverf gebruikte. Op de eikenhouten panelen heeft men niet minder dan 7 lagen verf kunnen identificeren. De onderste was een giftige loodverf.

Het kader vormt een mooi uitgewerkte *trompe l'oeil*, een aanpak waarbij een optische reliëfillusie gecreëerd wordt.

"In 2006-2009 werd het werk gerestaureerd, waarbij een vergeelde vernislaag werd verwijderd en de originele verflaag in ere werd hersteld. Na de ingreep kwamen experts tot de conclusie dat Van der Weyden instond voor het hele middenstuk en dat hij de architectuur en sommige figuren op de zijstukken heeft uitbesteed aan twee medewerkers." (bron:KMSKA)

Op het linkse paneel ontdek je een windhond, symbool voor de jacht en de adel. Op het rechte paneel zie je een poedel, een gemeenschapshond voor de gewone burger.

De opdrachtgever voor het driestuk was Jean Chevrot (ca. 1395-1460), bisschop van Doornik en voorzitter van de Bourgondische Raad onder Filips de Goede. Zijn wapenschild en dat van Doornik zijn op de drie panelen aanwezig.

"Opdrachtgever Chevrot liet zichzelf afbeelden als de bisschop die het vormsel toedient (achteraan op het linker paneel). De technische opbouw van het werk suggereert dat ook andere personages in de kerk gebaseerd zijn op historische figuren. Sommige gezichten werden namelijk geschilderd op een velletje tin dat later op het houten paneel werd bevestigd. Van der Weyden portretteerde deze mensen waarschijnlijk op locatie, waarna hij hun beeltenis in zijn atelier in het grote schilderij integreerde. De overige portretten zijn nog niet met zekerheid geïdentificeerd.

Van der Weyden stond aan het hoofd van een atelier met assistenten die hem bijstonden. Ook dit Sacramentsaltaar is het resultaat van samenwerking, al nam Van der Weyden een groot deel voor zijn rekening." (bron:KMSKA)

Vermoedelijk is ook het portret van de vrouw, die een kostbaar boek leest, terug te voeren naar een bestaand personage.

Vrouw die kostbaar boek leest

Zaal 2-22

Bij **de restauratie** van het museum werd niet alleen **de kleur** aangepakt.

<https://www.architectura.be/nl/projecten/koninklijk-museum-voor-schone-kunsten-in-antwerpen-kmska/>

Het asbest werd verwijderd, airco, temperatuur- en vochtigheidsregeling werd voorzien en vooral de nieuwe uitbreiding is indrukwekkend. Interessant is de wijze waarop de vloer onder de grote schilderijen kan geopend worden zodat de fragiele meesterwerken naar beneden kunnen zakken. De parketstrook, die je ziet op de foto, onder de 3 panelen van **“God de Vader met zingende engelen”** (1483-1494) van **Hans Memling**, kan geopend worden. Daardoor is het gemakkelijker restauraties te organiseren of in geval van oorlog of andere calamiteiten de werken in veiligheid te brengen.

https://nl.wikipedia.org/wiki/Hans_Memling

<https://kmska.be/nl/meesterwerk/god-de-vader-met-zingende-engelen>

<https://www.dewitteraaf.be/artikel/de-make-over-van-het-kmska/>

Onder de muurlambrisering zie je een parketstrook die kan openklappen

In Memlings' schitterend gerestaureerdewerk: **“God de Vader met zingende engelen”**, vormt **God de Vader de hoofdfiguur** van het centrale paneel. “Hij draagt een tiara met diadeem op zijn hoofd en een rode koorkap bewerkt met gouddraad en versiert met parels en edelstenen. De koorkap wordt gesloten door een grote, met drie edelstenen bezette speld. In zijn linkerhand houdt God een kristallen bol met een kruis, symbool voor de wereld waarover hij regeert. Met zijn rechter maakt hij een zegenend gebaar. Op zijn kraag staat ‘agios otheos’ (‘agios o theos’ of ‘o heilige god’), de opening van de Improperia, een lied dat men in de kerk zong tijdens de verering van het Heilig Kruis op Goede Vrijdag. Links en rechts van God zingen drie engelen uit een open boek.” (bron:KMSKA)

Met zijn rechter maakt hij een zegenend gebaar. Op zijn kraag staat ‘agios otheos’ (‘agios o theos’ of ‘o heilige god’), de opening van de Improperia, een lied dat men in de kerk zong tijdens de verering van het Heilig Kruis op Goede Vrijdag. Links en rechts van God zingen drie engelen uit een open boek.” (bron:KMSKA)

Op de twee zijpanelen zien wij **tienmusicerende engelen**. **De blaas- en snaarinstrumenten** die zij bespelen zijn zo nauwkeurig weergegeven, dat zij inspiratiebron zijn voor musicologen en instrumentenbouwers. Wij konden schalmei, luit, lier, harp en viool herkennen. Deeliet voegde er nog het clavechord aan toe, een klein klavierinstrument dat vooral in de kamermuziek uit de 17e en 18e eeuw een rol speelde.

Hoe deze 15de eeuwse instrumenten klinken, liet Deeviet ons horen **op zijn tablet**.

Het was een weergave van het concert dat het historische blazersensemble Oltremontano liet horen op de instrumenten die het liet nabouwen op basis van de op Hans Memlings musicerende engelen.

De Antwerpenaar Wim Becu, dirigent van het gezelschap dat hij sinds 1993 leidt, is een wereldautoriteit in het reconstrueren van oude blaasinstrumenten.

Indien je over het engelenconcert en de instrumenten echt meer wil vernemen, mag je niet nalaten onderstaande link te openen en het Youtube-deel ervan onderaan te bekijken en beluisteren!

<https://cemper.be/nieuws/het-engelenconcert-van-memling>

<https://kmska.be/nl/artists-in-residence/het-engelenconcert-van-memling>

Eigenlijk waren de 3 panelen onderdeel van een groot veelluik waarvan de andere onderdelen verloren zijn gegaan.

Voordat het werk gerestaureerd werd, zag het er grauw en vuilzwart uit.

“Van 2001 tot 2017 werden de drie panelen gerestaureerd. Die uitzonderlijke lange duur was te wijten aan de complexiteit van de ingreep. Vergeelde vernislagen, verkleurde retouches en een dikke korst vuil bedekten het oppervlak, waardoor de kleuren, de kwaliteit en de leesbaarheid van de voorstelling deels verloren waren gegaan. Het bleek onmogelijk de vuilkorst in solventen op te lossen. Daarom moest hij millimeter voor millimeter mechanisch van het oppervlak verwijderd worden met behulp van een microscoop, een uiterst arbeidsintensief proces. De kleurenpracht die zo tevoorschijn kwam maakte het werk en het wachten meer dan waard.” Bron: KMSKA

Tijdens de röntgenanalyse ontdekte men in sommige vakken van het schilderij ook onder de verf verborgen letters R en G. Dit waren aanwijzingen voor de assistenten die deze vlakken moesten afwerken.

Bij de analyse werd ook de houten ondergrond onderzocht. Men kon verschillende bomen onderscheiden waaruit de paneelplanken werden gezaagd en op basis van de jaarringen en de nerftekening ervan kon men zien welke planken bij welke boom hoorden.

Er werd ook even stilgestaan bij de typisch byzantijnse goudkleur die Memling hanteerde: niet te blinkend. Ook het contrast met de donkere wolken werd onderstreept.

Oorspronkelijk was ook het kader beschilderd. Bij de restauratie heeft men deze kleuring weggelaten.

Ook de vraag naar het geslacht der engelen, kwam ter sprake. Wij bleven het antwoord schuldig en hielden het uiteindelijk bij androgyne wezens.

Boeiende wetenswaardigheden hierover vind je onder bijgaande links:

<https://historiek.net/de-eerste-androgyne-mens-volgens-genesis-plato/139229/>

<https://www.theosofie.net/sunrise/sunrise1995/septokt1995/evolutieseksen.html>

Bij het restaureren, kan men het schilderij in alle richtingen laten kantelen

De gids verschaftte uitgebreid inzicht in de aanpak van **de restauratie van een schilderij**. Eerst haalt men de lijst weg, waarna het werk op een draaibaar frame geplaatst wordt zodat het in alle richtingen kan kantelen. Men kan dan het canvas centimeter per centimeter nauwkeurig scannen, doorlichten en in kaart brengen. Daarbij kunnen ook eventueel onderliggende lagen, tekeningen, schilderingen ontdekt worden. Het meeste werk kruipt in het voorzichtig verwijderen van de vernislagen. Dat gebeurt met wattenstaafjes, gedrenkt in een dissolvent. Tot onze verbazing is ook speeksel een efficiënt middel om de klus te klaren omdat daarin enzymen zitten die het vernis zachtjes oplossen. Als het goed meezit slaagt een restaurateur erin per dag zowat 1 dm² van zijn vervuilde deklaag te ontdoen.

Na het wegnemen van het vuile goedje, wordt het werk gefixeerd en waar nodig, eventueel bijgewerkt. Vrouwen kunnen de klus blijkbaar beter aan dan mannen omdat zij een fijnere motoriek hebben, beter kleuren kunnen onderscheiden en ook veel, veel meer geduld hebben. Van dat laatste heeft mijn echtgenote mij al meermaals proberen te overtuigen.

Nog meer interessante informatie (wel in 't Engels) over schilderijrestauratie is te vinden in bijgaande link:

<https://kmska.be/en/every-restoration-has-insights-and-secrets>

Zaal 2-23

Bij het werk van **Cornelis De Vos** (Hulst 1584 - Antwerpen 1651) **“De teruggave van de kerkschatten aan de heilige Norbertus na de overwinning op de ketterij van Tanchelmus, met portret van de familie Snoeck”** wist Deeviet ons andermaal opmerkelijk te maken op aspecten waar de achteloze museumbezoeker aan voorbij loopt.

- De slechterik in het zwart, biedt de bisschop in het wit, de gestolen monstrans met hostie aan. Dat wit verwijst niet alleen naar zuiverheid. Onze gids herkent er de Norbertijnen (Averbode bijv.) in.
- Zoals vaak, is ook de schilder zelf in het beeld aanwezig. De staande man met baard, rechts van de bisschop.
- De schenkers, de familie Snoeck, zijn eveneens afgebeeld. Devoot knielt het gezin. De kinderen hebben geschenken mee. We herkennen het wierookvat ... bewieroken!

<https://janlampo.com/2011/12/18/de-antwerpse-ketters-tanchelm-en-guilielmus-cornelis-tekst-van-een-uiteenzetting-uit-1980-2/>

De informatie bij het doek van **Titiaan: “Jacopo Pesaro, bisschop van Paphos, door paus Alexander VI Borgia voorgesteld aan de heilige Petrus”** was eveneens boeiend.

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Titiaan>

<https://kmska.be/nl/meesterwerk/jacopo-pesaro-bisschop-van-paphos-door-paus-alexander-vi-borgia-voorgesteld-aan-de>

Koning Willem I schonk dit meesterwerk aan het museum in 1823. Het is het enige schilderij van Titiaan in een Belgische publieke verzameling, een vroeg werk met duidelijke elementen van zijn leermeester Giovanni Bellini.

Centraal staat de knielende opdrachtgever, bisschop Jacopo Pesaro. De man met tiara en prachtige groene mantel is paus Alexander VI Borgia, die Pesaro voordraagt aan de heilige Petrus, die hem begroet met een zegenend gebaar. *“De banier, met daarop het pauselijke wapenschild, de helm op de voorgrond en de galeien op zee verwijzen naar Pesaro’s status als bevelhebber van de pauselijke vloot en zijn herovering van het eiland Santa Maura (nu Lefkas) op de Turken in 1502”* (KMSKA)

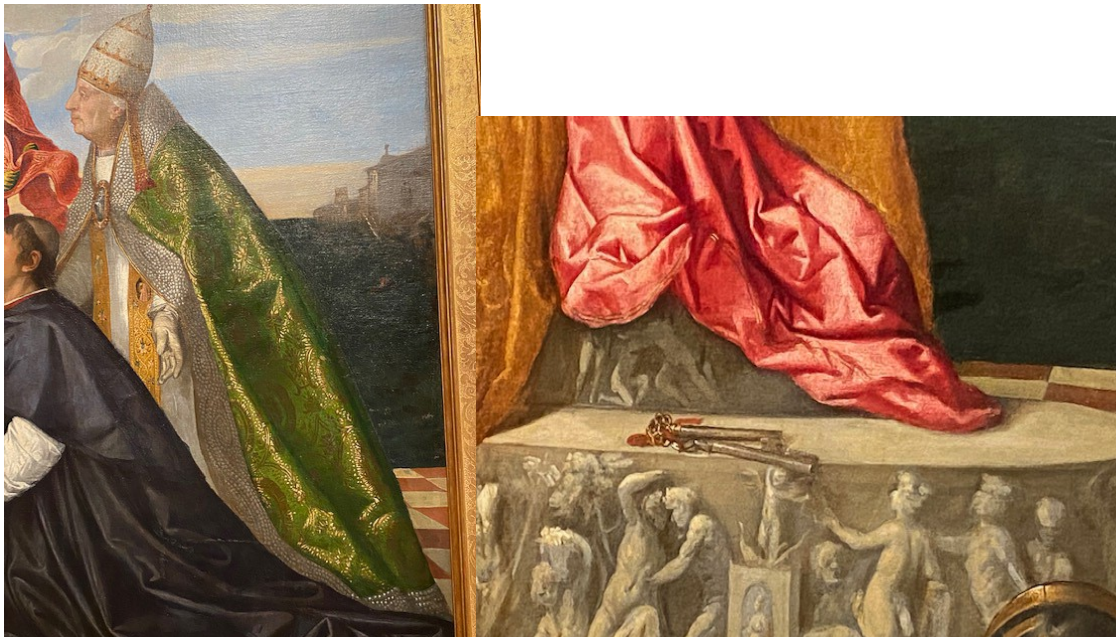
Dit is het enige werk van Titiaan dat in Vlaanderen bewaard wordt

De achtergrond met zee en galeien vormt een schilderij in een schilderij, een techniek die vaker in de schilderkunst toegepast wordt. Ook in de reflectie van de zon, zoals op de helm, worden soms heel precies, tafereeltjes afgebeeld.

“De reliëfs op de sokkel van Petrus’ troon verwijzen vermoedelijk naar de godin Venus, aan wie Paphos (nu Cyprus), het bisdom van Pesaro, in de oudheid was gewijd. Samen met de sleutels van de hemelpoort die boven de centraal geplaatste Cupido liggen, zouden ze symbool staan voor de triomf van het christendom over het antieke heidendom.” (bron:KMSKA)

Fotograaf Michel had oog voor de gedetailleerde en schitterende manier waarop o.a. de groene mantel van Alexander Borgia was gepenseeld.

Paus Borgia in groen met goud geschilderde mantel

Let op de sleutels: verwijzing naar Petrus

Het Restauratieatelier

Op het restauratieframe prijkt het middenpaneel van een **driedelig altaarstuk van Quinten Metsijs: "Altaarstuk van het schrijnwerkersambacht"** (1511). **Dit middenpaneel** beeldt **"De beweging van Christus"** uit.

[https://nl.wikipedia.org/wiki/Quinten_Massijs_\(I\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Quinten_Massijs_(I))

<https://kmska.be/nl/meesterwerk/altaarstuk-van-het-schrijnwerkersambacht>

Christus ligt centraal. Maria in het blauw en Johannes in het rood, herkennen wij aan de kleuren waarin zij meestal afgebeeld worden.

De opdrachtgevers van het werk waren de houtbewerkers en of de kuipers (Cuypers).

Let op de apparatuur met scan, camera, speciale belichting etc. ...

De voorzijde is reeds grotendeels gerestaureerd, de achterzijde wordt geconserveerd. De werkwijze verloopt zoals eerder in dit verslag reeds werd geschetst.

De naam van Metsijs wordt op veel verschillende manieren geschreven: *"Quinten Massijs, Massijs, Matsijs, Matsys, Massys, Metsys, Messijs of Messys. Quinten wordt ook gespeld als Kwinten of Quentin."* (Wikipedia)

De "Bewening van Christus" in het restauratieatelier

De 17de eeuwse portrettenzaal

Die wilde ik zien en ik geloof dat de hele groep erg geïnteresseerd was in... **Rembrandt**.

Portret van een predikant (1637)

Waarom zie je dat het om een Rembrandt gaat en dat het **een predikant** is die hij op het doek vereeuwigde, waren de te voorspellen vragen die Deeviet stelde.

Dat het om een Rembrandt ging was af te leiden uit:

- het beperkt kleurenpalet: bruin en zwart,
- het spel van licht en schaduw,
- de verbluffende techniek en virtuositeit van de details op het canvas: bijv. in de baard.

De karakteristieken van de predikant zagen wij in:

- het keppeltje,
- de boeken op de donkere achtergrond,
- het feit dat hij blijkbaar het woord had.

Daarnaast legde Deeviet nog de klemtoon, op de Calvinistische inslag van het werk, de fijn geschilderde kragen van de personages.

https://nl.wikipedia.org/wiki/Rembrandt_van_Rijn

<https://www.okv.be/artikel/rembrandt-harmensz-van-rijn-portret-van-ds-eleazar-swalmius>

Grappig en leuk vond iedereen de confrontatie met het schilderwerk **"De Mandril" van Oskar Kokoscha.**

Daar waar Rembrandt een erg sober kleurenpalet hanteert en gevoelens op de achtergrond geschoven worden, merkten wij dat in het eerder abstracte werk van Kokoscha emotie essentieel is.

De Mandril (Kokoscha)

Oskar Kokoschka

Wöchlarn 1886—Montreux 1980

De mandril

1926

Kokoschka zag de mandril in de dierentuin van Londen. Hij herkende zichzelf in het dier: net zo wild en geïsoleerd. Precies dat ongetemde karakter van de aap wilde hij vatten. Met zijn snelle, beweeglijke schildertoets maakte hij een expressief en kleurrijk portret.

Niets herinnert nog aan een dier in gevangenschap. Met zijn portret gaf Kokoschka de mandril zijn vrijheid terug.

The Mandrill

1926

Kokoschka saw the mandrill in London zoo. He regarded the animal almost as a mirror image of himself: wild and isolated. It was that untamed nature of the monkey that he was looking to capture here. With quick, agile brush marks, he produced an expressive and colourful portrait.

Hij gebruikt alle kleuren van het kleurenboek, schildert de tralies niet en legt de klemtoon op vrijheid. Vergelijk de houding van beide figuren! Er zit wel wat verborgen humor in het samenbrengen van beide werken.

https://nl.wikipedia.org/wiki/Oskar_Kokoschka

<https://artrocks.nl/competitie/kunstwerken/de-mandril>

Zaal 2-10

“De Dans van de Bruid” van **Pieter Bruegel**, een waardevolle kopie van het originele werk, is een prachtig voorbeeld van Bruegels’ fascinatie voor het platteland.

https://nl.wikipedia.org/wiki/Pieter_Bruegel_de_Oude

<https://kmska.be/nl/meesterwerk/de-dans-van-de-bruid>

We zien dansende boeren en boerinnen. *”Hun bewegingen worden versterkt door de ritmische compositie waarin vormen en kleuraccenten herhaald worden en ons oog rondleiden zonder het rust te gunnen.”* (bron: KMSKA)

Het bruidspaar ontdekken wij in het centrum van het beeld. De bruid, de enige zonder hoofddoek, danst iets links van het midden met een andere man. Haar echtgenoot in spe, is waarschijnlijk de persoon iets meer naar rechts met bruine broek, bruin hemd en donkere mantel, wat accordeert met de kleur van het kleed van de bruid. Aan de hoed van de met haar dansende man zijn, als je goed kijkt, witte nestels vastgemaakt, in de zestiende eeuw een typische bruiloftstooi. Ook de voorste doedelzak is voor de gelegenheid versierd met een nestel. De toekomstige echtgenoot is er nog gerust in, hij komt nog aan de beurt.

Deeliets' vraag: "Wat maakt een boerenbruiloft zo anders"? Wij dachten:

- het gebeurt buitenshuis
- er wordt flink gedronken
- er wordt gekust
- de broek van de mannen met uitdagende gulp

Dit alles vloekte met de feodale standenmaatschappij die bestond uit de adel die vocht, de clerus die bad en de boeren die werkten.

"De feestende, zondigende en lome boeren gingen volledig in tegen de contemporaine moraal die een godsvruchtig, beschaafd en vlijtig leven verheerlijkte. De deftige burgers bouwden hun status zelf op en waren daar afhankelijk van. Ze konden dat respect ook snel weer kwijtraken. De boeren hadden echter niets te verliezen en gaven zich over aan losbandig gedrag.

De dans der bruid toont dan ook dat de boeren zich volledig laten gaan. Ze zijn verwickeld in een wilde dans, die in niets lijkt op de stijve dansen van rijke burgerij. Deze dansten binnenskamers in het gelid en hielden armen en benen tegen het lichaam gedrukt. Ook de opvoeding hamerde er steeds op dat men zijn bewegingen moest beheersen. De controle over het lichaam verliezen was uit den boze, zeker in het openbaar. Daar trokken de boeren zich echter niets van aan. Ze dansten uitbundig in open lucht, armen en benen vliegen alle kanten uit. Compleet ongepast, volgens rijke burgers".
(Wikipedia)

*"Vier eiken begrenzen de dansruimte terwijl deze op de voorgrond wordt ingeperkt door een leunende toeschouwer links en doedelzakspelers rechts. Deze laatsten komen in talrijke composities van de 16e eeuw voor en hadden meestal seksuele connotaties net zoals de **uitpuilende gulpen van de boeren die lange tijd (uit preutsheid?) overschilderd** waren maar bij de laatste restauratie tevoorschijn zijn gekomen. (bron: KMSKA)*

"Deze complexe compositie is een zeer getrouwe, 16e-eeuwse kopie van het origineel dat in 1566 geschilderd werd door Pieter Bruegel de Oude en bewaard wordt in het Detroit Institute of Arts. Het materiaal-technisch onderzoek, in het bijzonder de dendrochronologische analyse, bevestigde de heersende opvatting dat dit schilderij geen kopie is door de zonen van Pieter Bruegel de Oude, maar ouder is en al kort na de voltooiing van het origineel ontstaan moet zijn. Hoewel het Antwerpse paneel bijna 11 centimeter breder is, zijn verschillende figuurgroepen exact hetzelfde als die op het origineel. De compositie in zijn totaliteit daarentegen correspondeert niet één op één. Vermoedelijk werkte de 16e-eeuwse kopiist met een aantal afzonderlijke één op één tekeningen, gemaakt van secties direct van het origineel, maar zijn deze bij het overbrengen op het paneel iets verplaatst. Bij de verdere uitwerking heeft de kopiist bijna zeker toegang tot het origineel gehad, want zelfs de kleinste details werden door hem gedupliceerd. Ook het gebruikte coloriet werd nauwgezet gevolgd en de verschillen die wij vandaag tussen de twee versies zien, zijn te wijten aan de degradatie van de verf."(
(bron: KMSKA)

De gids wees ons op de mooie kijkas in deze zaal, waarbij je in de verte de Madonna zag.

Dan ging het naar de **zaal van de stillevens**.

Deviet liet ons proeven van **“Stilleven met kaas” van Clara Peeters**.

https://nl.wikipedia.org/wiki/Clara_Peeters

<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2022/09/22/waar-zitten-de-vrouwelijke-kunstenaars-in-het-kmska/>

<https://klaponline.wordpress.com/2018/06/26/clara-peeters-een-vrouw-in-een-mannenwereld/>

Alsof het gefotografeerd is, zo zien wij de kaas, de garnaaltjes, de wijn, de pistolet, de boer en het mes. Clara Peeters deed in haar tijd wat weinig vrouwen deden. Zij reisde (was in Washington) en meer nog, zij schilderde! Dat was voor vrouwen in die tijd bijzonder uitzonderlijk. Vrouwen kregen daartoe niet de opleiding en zij konden ook niet over modellen beschikken. Vandaar: stillevens!

“Clara Peeters (ca. 1588-ca.1657) is de koningin van het stilleven. In de vroege zeventiende eeuw begint dat genre in opmars te komen. Door verschuivingen in de religieuze beleving verandert de smaak van burgers die zich een schilderij kunnen veroorloven. Het alledaagse sluipt de kunstwereld binnen. Het is een veilig onderwerp voor dames. Maar dat Peeters de idealiserende beeldtaal van haar tijd overboord gooit en hyperrealistisch huisraad gaat schilderen is avant-garde. Het is Peeters die als eerste vissen begint toe te voegen, het is Peeters die bejaagde dieren voor het eerst mee op de tafel legt. Allemaal heel precies, al die verschillende oppervlakken en texturen. En ze verdient er goed de kost mee. Haar werk is zelfs gegeerd in Spanje. Hoe weten we uit een berg stillevens dat van Peeters te pikken? Ha! Als ze het werk al niet signeert, voegt ze er wel een miniatuurzelfportret aan toe, in de reflectie van een kan of zo. In eentje zie je haar zelfs zes keer terugkomen!” (Wikipedia)

“Stilleven met kaas” van Clara Peeters (Mechelen 1587 – Gent? na 1636)

Het topstuk van het KMSKA bekeken wij in de voorlaatste zaal, **de Madonna-zaal**, die wij bezochten.

“Madonna omringd door serafijnen en cherubijnen” van Jean Fouquet

Het schilderij voelt zeer modern aan alhoewel het in de 15de eeuw geschilderd werd. Blijkbaar is dit één van de duurste werken in het bezit van het museum en momenteel ook het uithangbord. Op de door het museum uitgegeven flyers vind je er inderdaad een afbeelding van terug.

De Madonna, Maria, is alomtegenwoordig in **Antwerpen**. Als onderwerp van diverse kunstwerken in het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, als patroonheilige van 't stad, in vele nissen op straathoeken, ... “Madonna Grand Café” is ook een restaurant-bar bij het museum.

Deeviet ging, op zijn ondertussen door ons gekend en geapprecieerd elan, verder.

Wat viel ons op?

- heel witte Madonna (loodwit)
- ze heeft geen kapsel
- wespentaille
- blote, perfect ronde borst, wat te hoog ingeplant
- de verhoudingen van het kind kloppen niet (niet realistisch)

- rode en blauwe engelen. De rode serafijnen, de hoogste in rang, zijn het talrijkst en ze staan het dichtst bij Maria, met hun handen op haar troon. De blauwe engelen, biddend op de achtergrond, zijn cherubijnen. Zij staan op de tweede plaats in de hemelse hiërarchie.

De informatie over dit schilderij en de schilder in de desbetreffende KMSKA-site en in Wikipedia is dermate interessant dat je bijgaande links zeker moet aanklikken.

<https://kmska.be/nl/zes-dingen-die-je-moet-weten-over-de-madonna-van-jean-fouquet>

<https://kmska.be/nl/meesterwerk/madonna-omringd-door-serafijnen-en-cherubijnen>

https://nl.wikipedia.org/wiki/Madonna_omringd_door_serafijnen_en_cherubijnen

De naam Jean Fouquet zegde mij eerlijk gezegd niets en was voor meeste van ons gezelschap ook een nobele onbekende. Nochtans was Fouquet in de 15de eeuw de belangrijkste Franse schilder.

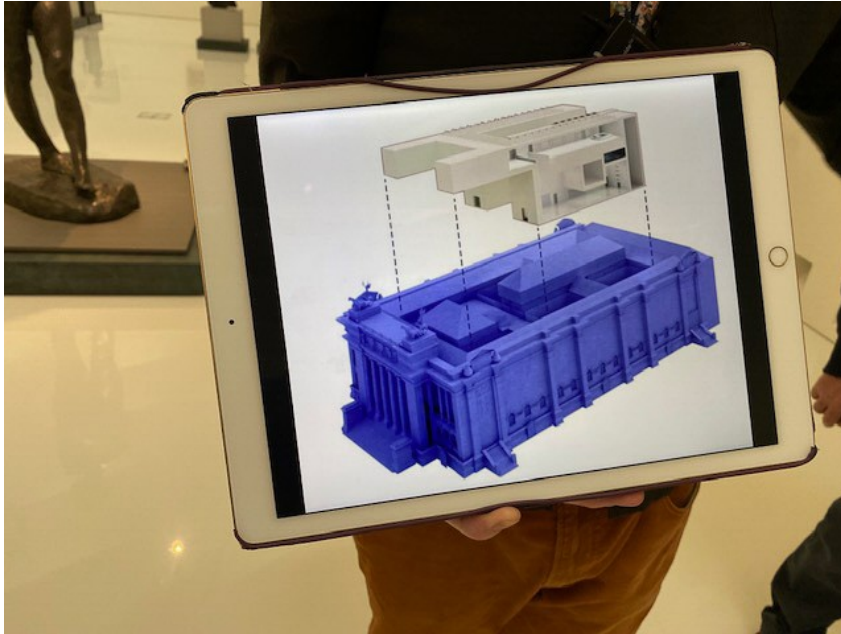
Het tweede deel van het werk bevindt zich in Berlijn

De Madonna die wij zien, is onderdeel van een tweeluik. Het linker paneel bevindt zich in Berlijn.

En toen kwamen wij terecht in een **gedeelte van het nieuwe museum**. Architecturaal leverde het Rotterdamse architectuurbureau “Kaan architecten” een grensverleggend masterplan af en realiseerde een huzarenstuk door een gans nieuw blok met drie verdiepingen van bovenaf in de bestaande structuur te schuiven. Veel meer daarover vind je onder:

<https://kmska.be/nl/masterplan>

Een gigantische massa staal werd in de bestaande structuur geschoven

De uitwerking levert een verbluffend iconische, hoofdzakelijk witte, architectuur op:

- witte epoxy gietvloer
- veel marmer (verwijst naar het originele museum)
- vloerverwarming
- luchtcirculatie en verluchting
- in de vloer ingewerkte stopcontacten
- daglicht via piramidevormige uitsparingen in de schitterende plafonds, een knipoog naar het "Vlinderpaleis", het Antwerpse justitiepaleis.

De tijd begon te dringen. Maar onze gids had bij de aanvang van het bezoek beloofd dat wij een kwartiertje extra kregen.

Tijdens dat kwartiertje mocht onze groep zelf een werk kiezen om van naderbij te bekijken. Het werd

“Vespertijd” van Constant Permeke

- Wat viel op?
- de grote handen
  - weinig kleur (bruin, wit, zwart en grijs)
  - rechtsonder is bijna niets geschilderd

Is het een boer of mijnwerker? Deeviet gelooft niet dat het om een boer gaat, visie die het infobord nochtans verkondigt. Waarom niet?

- het is een visser --- hij draagt een ooring. De gouden ooring gaf vissers de garantie op een fatsoenlijke uitvaart.

Stijl van het schilderij? Ietwat kubistisch

https://nl.wikipedia.org/wiki/Vespertijd_%28Permeke%29

<https://kmska.be/nl/meesterwerk/vespertime>

Constant Permeke

Antwerpen 1886—Oostende 1952

Vespertijd

1927

Man en vrouw rusten uit in de namiddag. Hoekig en vlak nemen ze het hele doek in beslag. Ze zitten onbeweeglijk vast in hun vorm. Zitten ze ook vast in hun bestaan? Het werk op het land bepaalde hun leven, dag in, dag uit. De kerk besliste wanneer de boer het werk mocht onderbreken om te bidden.

Vespers

1927

A man and woman take an afternoon rest. Angular and flat, they occupy the whole canvas. The motionless couple are entrenched in their form. Are they entrenched in their lives too? The land dictates their lives, day in, day out. The church decided when country dwellers might interrupt their work to pray.

Deeviet kon niet stoppen. Hij hield halt bij het werk **"Sneeuw in Vlaanderen"** van **Valerius De Saedeleer**:

https://nl.wikipedia.org/wiki/Valerius_De_Saedeleer

https://nl.wikipedia.org/wiki/Sneeuw_in_Vlaanderen

Hij was één van de belangrijkste schilders van, de Latemse School en schilder van vooral landschappen in de Leiestreek en de Vlaamse Ardennen.

“Sneeuw in Vlaanderen” (1928)

Vraag: komt de zon hier op of gaat ze onder?

De invloed van Brueghel is duidelijk.

Theo Van Rysselberghe

Deze neo-impressionistische Gentse schilder verbleef herhaaldelijk in Marokko, iets wat zeker invloed had op zijn kunst. Internationaal groeide hij uit tot één van de belangrijkste neo-impressionistische portretschilders.

Het portret uit 1891 dat hij maakte van Maria Sèthe, in de pointillistische stijl van de Franse meester Seurat, zorgde mee voor zijn faam en erkenning als groot kunstenaar. Maria Sèthe was een rijke muzikante en de echtgenote van Henri Van de Velde, kunstschilder, ontwerper, vormgever en architect.

https://nl.wikipedia.org/wiki/Th%C3%A9o_van_Rysselberghe

<https://kmska.be/nl/meesterwerk/maria-sethe-de-latere-mevrouw-henri-van-de-velde>

Portret van Maria Sèthe, de latere mevrouw Henry Van de Velde

En nog was het niet gedaan. Ook bij het werk van **Paul Delvaux "De roze strikken"** deed de gids ons diep nadenken en zoeken ...

Je zou denken dat het om een kunstwerk van René Magritte gaat. Maar België telt meer belangrijke surrealistische kunstenaars. Delvaux is er één van.

https://nl.wikipedia.org/wiki/Paul_Delvaux

<https://kmska.be/nl/meesterwerk/de-roze-strikken>

"De roze strikken" (foto: KMSKA)

Ons bezoek werd afgesloten met het bekijken van een werk van **Emile Claus: "Zomer"**

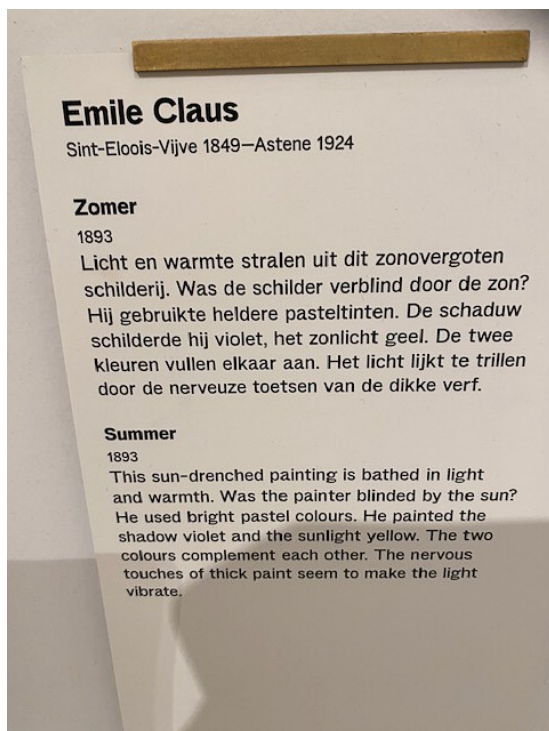

Zomer 1893

https://nl.wikipedia.org/wiki/Emile_Claus

[https://nl.wikipedia.org/wiki/Bestand:Kmska_Emile_Claus_\(1849-1924\)_-Zomer_\(1893\)_28-02-2010_13-13-11.jpg](https://nl.wikipedia.org/wiki/Bestand:Kmska_Emile_Claus_(1849-1924)_-Zomer_(1893)_28-02-2010_13-13-11.jpg)

Rond 1890 verbleef Claus in Parijs waar hij de stijl van Franse impressionisten tot de zijne maakte en zijn voorheen naturalistisch, realistische stijl vaarwel zegde. Omwille van zijn lumineuze kleurenkeuze, beschouwt men hem als de leider van het Belgische "luminisme".

Tot slot bedankten wij Deeviet uitvoerig voor zijn schitterende rondleiding en aanpak. Andermaal bleek dat een degelijke gids een belangrijke meerwaarde vormt bij eender welke uitstap en zeker bij een museumbezoek.

Uit onderstaande foto kan je vaststellen dat ook de tweede groep kon genieten van een uitstekende gids. Ook Greet wist haar toehoorders in de ban te houden en te begeisteren.

Een topmuseumbezoek

Maurice

Ransberg, 27 november 2023